

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΡΟΠΑΗΡΩΤΕΑ

ΤΙΜΗ ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΕΩΝ ΠΡΟΠΑΗΡΩΤΕΑ

Διὰ τὸ Ἐσωτερικὸν ἀρὰ 48 φδλ.
Διὰ τὸ Ἐξωτερικὸν Δρ. 10
Κατὰ ἑξαμηνίαν » 5
Διὰ τὸ Ἐξωτερικὸν Φρ. 12

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΑΠΛῆ ΤΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

Ἰδιοκτήτης Ν. ΠΕΤΣΑΛΗΣ.

Συντάκτης ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΖΕΡΒΟΣ.

Τακτικὸς ἐν Ἀθήναις Συντάκτης ΧΡΗΣΤΟΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ.

ΕΚΤΑΚΤΟΝ ΦΥΛΛΟΝ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

(Συνέχεια ἴδε ἀριθμὸν 477)

Ἐλεγα γιὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ Λοδανῶφ. Αὐτὴ ἄλλως δὲν ἐξηγέται παρὰ μὲ τὸ σχέδιον μιᾶς συμμαχίας μετὰ τὴν Τουρκίαν μετὰ σκοπὸν νὰ χτυπηθῇ ἡ Ἀγγλία σταῖς Ἰνδίας χωρὶς ἐλπίδα σωτηρίας. Καὶ δὲν θὰ εἶναι συμμαχία τῆς Ρουσίας μετὰ τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ τῆς Ρουσίας μετὰ τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον, ἐκατὸ καὶ περισσότερα ἑκατομμύρια μετὰ ἄλλα ἑκατὸ. Σὲ τέτοια περιστάσει καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς Εὐρώπης ὅλης ἤθελε βρεθῇ σὲ κίνδυνον. Καλὸν σχέδιον, ἀλλὰ καὶ μωρὸν, καθὼς ὅλα σχεδὸν τὰ πολιτικὰ σχέδια· σχέδιον φιλόδοξον χωρὶς ἀληθινὸν σκοπὸν καὶ πρακτικὸ ἀποτέλεσμα, παρὰ μόνον γιὰ νὰ ἐπνευαλαβῶνται ἐν τὸν κόσμῳ σὲ διάφοραις μορφαῖς τὰ ἴδια φαινόμενα καὶ τὰ ἴδια πράγματα, γιὰ νὰ καταπιεθῇ ὁ δυνατὸς τὸν ἀδύνατον καὶ νὰ μὴ ἡττηθῇ ποτὲ ὁ κόσμος. Ἐπρεπε νὰ βρεῖται στὴ Γερμανίαν ἕνας ἄλλος ἄνθρωπος ὅπου νὰ φιλιωθῇ μετὰ τὴν Γαλλίαν ἐπιστρέφοντας τῆς τὴν Ἀλσατία καὶ Λοραίναν. Μετὰ τοῦτο θὰ ἐλυόνταν τὰ μάγια, καὶ ἡ Εὐρώπη τότες ἤθελε βρεθῇ ὅλη ἐνωμένη καὶ συνασπισμένη ἐναντίον τῶν σχεδίων τῆς Ρουσίας καὶ ποῖν προφάσει νὰ τὰ βάλῃ σὲ πρᾶξι. Ἡ ὠφέλεια ποῦ ἡ Γερμανία ἔχει ἀπὸ ταῖς δύο ἐκείναις ἐπαρχίαις δὲν ἀναλογεῖ μετὰ τὰ ὑπεροχὰ ἐξοδα ποῦ κάνει γιὰ τὴν στρατιωτικὴν προετοιμασίαν ποῦ σὲ αὐτὴ τὴν ὑποχρεώνει ὁ φόβος ἐνὸς νέου πολέμου μετὰ τὴν Γαλλίαν. Κι' ἂν ἦσαν γιὰ καιρὸν ὀρισμένον, ὑπομονὴ· ἀλλὰ εἶναι γιὰ καιρὸν ἄοριστον. Κι' ὡς πότε θὰ πηγαίνει ὁμπρὸς αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις; αὐτὴ ἡ κατάστασις; κι' ὡς πότε θὰ ἐξαντλεῖται τὸ κράτος καὶ θὰ ὑποφέρναι τὰ βάρητα ὁ φτωχὸς λαὸς; Ἄν κάνει τὸ ἴδιο καὶ ἡ Γαλλία, ἀλλὰ ἡ Γαλλία τοῦλάχιστον εἶναι πλουσιώτερη. Ἰσως νὰ συμβαίη καὶ ἐδῶ ἐκεῖνο ποῦ εἶχα εἰπεῖ γιὰ τὸν Μουραβιέφ. Μήτε ὁ Γουλιέλμος μήτε κανένας ἄλλος θὰ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν δρόμον ποῦ εἶχε δείξει ἡ ὀρθοκρίσια ἐνὸς φιλόργου καὶ ἀκαρδοῦ Βίσαρκα. Κι' ἐπειδὴ κοινὸς ἐχθρὸς τῆς Εὐρώπης γιὰ τὸ μέλλον θεωρεῖται ἡ Ρουσία, γιὰ τοῦτο ἡ Εὐρώπη θὰ ἐμπορούσε νὰ τὴν περιπαύσῃ φέρωντας, ὅσο εἶναι καιρὸς, τὴν Ἀουστρία στὸν Βόσπορον. Δέω τὴν Ἀουστρίαν, ἐπειδὴ, ἀπ' ὅλους τοὺς γειτόνους, μόνον ἡ Ἀουστρία θὰ ἦτον ἀρμόδια καὶ ἱκανὴ ν' ἀντικαταστήσῃ μετὰ καλὸ καὶ βέβαιον ἀποτέλεσμα τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ χρησιμεύσῃ στὸν ἴδιον καιρὸν ὡς ἕνα δυνατόν προπύργιον ἐναντίον τῶν σχεδίων τῆς Ρουσίας. Ἀλλὰ ἡ διπλωματεία ἡ φοβιστικὰ ποῦ τὰ πάρα κοσινίζει καὶ τὰ πάρα ψιλοκυττάζει, δὲν θὰ τὸ ἔκανε ἴσως ἐπειδὴ προβλέπει παραλόγως ὡς καὶ γιὰ τὸ ἀπώτατο μέλλον, τὸ ἔπειτα ἀπὸ πέντε ἢ δέκα αἰῶνας, καὶ ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ προῖδῃ τί μπορεῖ ὡς τότες νὰ συμβῇ καὶ μετὰ τοῦτο· κι' ὥστόσο τί μπορεῖ νὰ συμβῇ καὶ μετὰ τὴν διατήρησιν τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος, ὅχι ἔπειτα ἀπὸ πέντε καὶ δέκα, ἀλλὰ ἔπειτα ἀπὸ μισὸν αἰῶνα, αὐτὸ δὲν τὸ σκέπτεται. Εἶναι ἀναμφίβολον ὅπως ἔπειτα ἀπὸ πέντε αἰῶνας ἢ δὲν θὰ ὑπάρχει Τουρκία στὴν Εὐρώπην, ἢ, ἂν θὰ ὑπάρχει, θὰ εἶναι καὶ αὐτὴ πολιτισμένη καὶ θὰ εἶναι δυνατὴ ὅσο θὰ ἦτον καὶ ἡ Ἀουστρία. Ἡ διπλωματεία καὶ ἰδίως ἡ Ἀγγλία, εἶναι καταβάλλει κάθε προσπάθεια τοῦτους τοὺς ὑστεροὺς πενήντα χρόνους γιὰ νὰ δυνηθῇ νὰ σχηματίσῃ τὴν Τουρκίαν πολιτισμένη καὶ δυνατὴ ποῦ νὰ ἦναι σὲ κατάστασιν ν' ἀντισταθῇ στὰ φιλόδοξα σχέδια τῆς Ρουσίας, καὶ δὲν τὸ ἔχει κατορθώσει. Ἡ Ἀουστρία στὸν Βόσπορον, κατὰ τὴν δικήν μου γνώμην, θὰ ἦτον ἐκείνη ἡ

Τουρκία ἡ δυνατὴ καὶ πολιτισμένη ποῦ ἔχουν ἐννευρετῇ καὶ ὅπου ἴσως ἀκόμα ἐννευρεῖνται οἱ διπλωμάταις. Σὲ τέτοια περίστασι θὰ ἔπαιρναν καὶ οἱ ἄλλοι γειτόνοι ὁ καθένας τὸ μερίδιόν του γιὰ νὰ ἡττηθῶν καὶ αὐτοὶ καὶ θὰ ἔπαιρναν καὶ ἐμεῖς τὸ δικὸν μας, γιὰ νὰ ἡττηθῶμεν καὶ ἐμεῖς (ἂν θὰ ἡττηθῶμεν) καὶ γιὰ ν' ἀπολυθῶμεν πάντα τὸν ἴδιον δρόμον καὶ νὰ κυβερνηθῶμεν καθὼς ὡς σ' αὐτὴν ἡμεῖς κυβερνηθῶμεν. Καὶ θὰ ἐσυντρέχαμε ὅλοι, σὲ μιὰ περίστασιν, ἐν ἐπαρουσίᾳ τοῦ μετὰ τὴν Ἀουστρίαν καὶ γιὰ τὸν σκοπὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀσφαλείας. Ἄν τὸ σχέδιον τοῦ Λοδανῶφ εἴναι ἐκεῖνο ποῦ εἶπα (καὶ δὲν βλέπω τί ἄλλο μπορεῖ νὰ ἦναι), καὶ ἂν ἡ Ρουσία ἔχει ἐγκαταλείψει, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, τὸ παλαιὸν σχέδιον τῆς κυριαρχίας τοῦ Βόσπορου, ἡ Ρουσία τώρα εὐκρινῶς θὰ συμπτύξῃ γιὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ μέλλοντος συμμάχου τῆς ἀμφιβάλλου ἡμῶν θὰ συμφωνήσει γιὰ νὰ γένῃ χρῆσι καὶ τῆς βίας γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν. Κι' ἂν τὸ σχέδιον εἴναι ἐκεῖνο ποῦ εἶπα, τί θὰ ἐλάβαινε σὲ ἀνταμοιβὴ ἡ Τουρκία; Ὅτι ἐλάβαινε τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀκεραιότητός της ὅπου, χωρὶς τὴν φιλίαν τῆς Ρουσίας, εἶναι πάντα σὲ κίνδυνον. Στὴν περίστασιν τῶν Ἀρμενικῶν, ἂν ἡ Ρουσία ἤθελε, αὐτὴ ἡ ἀκεραιότης θὰ ἐπαρβάζετο. Καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἀκεραιότητος γιὰ τὴν Τουρκίαν εἶναι ἐξασφάλισις τῆς ὑπαρξέως. Ἀπὸ λίγο καθε φορὰ, θὰ ἐτελείονε ποῦ θὰ τὴν ἐξέκριναν ὅχι μόνον στὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀσίαν. Ἐπειτα, θὰ ἐξασφάλιζε καὶ τὴν Αἴγυπτον· πιθανὸν θὰ ἐπροσάρτουσε καὶ τίποτα μουσουλμανικαῖς ἐπαρχίας στὴν Ἀσίαν. Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ μᾶς ἔπαιρνε καὶ ἐμεῖς μέσα αὐτὸ τὸ σχέδιον. Τί τὴ μέλλει τῇ Ρουσίᾳ γιὰ μᾶς; καὶ τί τὴ μέλλει γιὰ τὸν ἑλληνισμόν; Τὸν ἑλληνισμόν σήμερον μόνον ἐμεῖς τὸν ἐννοοῦμεν, καὶ κανένας ἄλλος. Ἄν τοῦλάχιστον εἶχαμε διοικηθεῖ καλὰ, θὰ ἐμπορούσαμε νὰ βάλωμε βάσιν ὅπως θὰ μᾶς ἐπέβονταν οἱ ἄλλοι· ἀλλὰ καθὼς ἔχομε διοικηθεῖ, δὲν μᾶς σέβεται καὶ δὲν μᾶς λογαριάζει κανένας γιὰ τίποτα, καὶ πολὺ δικαίως. Ἀπὸ εἶδαμε ὅπως ἡ Ρουσία ἔφατε νὰ συγχωρῇ καὶ νὰ καθέσται νὰ κυττάξῃ ἀτάραχα νὰ κυνηγιῶνται καὶ νὰ σκοτώνονται στὴν γειτονίαν της χωρὶς μέσα ἀντιστάσεως χιλιάδες ἄνθρωποι, γιὰ νὰ μὴν εἰπῶ καὶ ὁμοθηροκοί της, μετὰ ματσούκια σὰ νὰ ἦταν σκύλοι, τί ἄλλο ἔχομε ἀπ' αὐτό; Ἀλλὰ καὶ σκύλοι ἂν ἦσαν, καὶ πάλι ἦτον πρᾶγμα ἄξιον νὰ ταράξῃ κάθε ἀληθινὰ ἀνθρώπινον καρδίαν. Ἦτον στὸ χέρι τῆς Ρουσίας νὰ τοὺς λυτρώσῃ, καὶ δὲν τὸ ἐπραξε· μήτε τὴν πρώτην φορὰ, μήτε καὶ τὴν δευτέραν. Καὶ δὲν ἦταν ἄνθρωποι ἐπαναστάταις ὅπου εἶχαν πάρει τ' ἄρματα ἢ ὅπου εἶχαν συννοήσῃ ἐναντίον τῆς ἐξουσίας τοῦ Σουλτάνου· ἦταν ἄνθρωποι ἀθῶοι ὅπου ὅλας τοὺς ἡ ἰδέαις καὶ ὅλοι τοὺς οἱ πόθοι ἐπεριόριζονταν στὸ νὰ δυνηθῶν, ἐργαζόμενοι, νὰ βγάλουν λίγο ψωμί γιὰ νὰ φάν αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιὰ τους. Ἡ Ρουσία σὲ αὐτὴ τὴν περίστασιν ἐγένετο συνένοχος ἐνὸς ἐγκλήματος ὅπου φρικωδέστερον ἢ νεώτερον ἱστορία δὲν ἀναφέρει. Ἄν εἶχε πάρει αὐστηρὰ μέτρα τὴν πρώτην φορὰ, δὲν θὰ ἐσυνέβαινε τὸ δεύτερον τὸ κακὸν, ποῦ ἦτον καὶ τὸ μεγαλύτερον καὶ ὅπου κανένας δὲν τὸ ἐπερίμενε τόσο γλήγορα. Ὁ Λοδανῶφ ἐπέθανε ἀπὸ αἰφνίδιον θάνατον· ἐκεῖνος ποῦ εἶχε ἰδέαν τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς βίας, καὶ ἰδίως τῆς ἐξουσίας τῶν ἐφημερίδων μόνον ἀπὸ τὴν τηλεγραφίαν, ὅτι εἶχε μάθει, ἀπὸ τὴν τηλεγραφίαν τοῦ δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν νὰ ὑπῆρχε ὁ ἐλεγχὸς τῆς συνεδήσεως ὅπου πρέπει νὰ ἡτοῦτο· ἐπειδὴ, στὸ ὑστερον, δὲν ἦτον καὶ κανένας ἄνθρωπος πρᾶστος καὶ ἡθικὸς ἀρμόριος γιὰ νὰ μὴ τοῦ κάμῃ ἐντύπωσιν ἕνα τέτοιο πρᾶγμα. Ἐκεῖνος ποῦ τὸν ἔχουν γνωρίσει ἀπὸ σιμὰ

εἶναι ἀρμόδιοι νὰ κρίνουν γιὰ τοῦτο. Ἐπειτα, ἔχουν πρόσωπον νὰ σοῦ μιλοῦν γιὰ χριστιανισμό. Δὲν θέλω νὰ εἰπῶ γιὰ τὸ δογματικὸ μέρος ὅπου κανένας δὲν τὸ ἐννοεῖ καὶ ὅπου αὐτοὶ μπορεῖ νὰ μὴ τὸ λογαριάζουν γιὰ τίποτα, καὶ ἄλλὰ γιὰ τὸ ἡθικὸ μέρος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὅπου εἶναι τὸ οὐσιώδες καὶ ὅπου αὐτὸ τὸ ἐννοοῦν ὅλοι καὶ ὅπου γιὰ αὐτὸ ἴσα ἴσα καυχώνται. Ὅλα ψευταῖς καὶ ἀγυρταῖς· ὅλα συμφέρον, ποταπὸ συμφέρον, καὶ τίποτ' ἄλλο. Οἱ χριστιανοί, σὰ χριστιανοί, δὲν ὑπερτεροῦν σὲ τίποτα ἐκείνους τῶν ἄλλων θρησκείων, καὶ ὡς στοχάζονται καὶ ὡς λένε, εἶναι ὅλοι. Μάλιστα σὲ πολλαῖς περιστάσεσι εἶναι καὶ κατώτεροι. Καὶ σὲ τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν, καὶ στὴ δημόσιαν, καὶ σταῖς διανοητικαῖς σχέσεσι, ὁ ἐγωισμὸς καὶ τὸ ποταπὸ συμφέρον εἶναι ἐκεῖνα ποῦ βλαβεύουν. Θρησκεία καὶ ὅλα τ' ἄλλα εἶναι προσποίηται καὶ μέσα γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ ποταπὸ συμφέρον. Κι' ὅταν οἱ χριστιανοὶ ἐργάζονται γιὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, δὲν ἐργάζονται παρὰ γιὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ποταποῦ συμφέροντος ἐκείνων ὅπου ὀνομάζονται χριστιανοὶ χωρὶς νὰ ἦναι. Αὐτὰ εἶναι πράγματα πικρὰ καὶ ἀποδεικνύμενα. Ναοί, ψαλμοῦδιαις, τελεταῖς, τίτλοι, στολαῖς, σημαῖαις, λάβαρα, βασιλικά παλάτια, Βατικανὰ, Πατριαρχεῖα, ὅλα κατὰ βάθος καὶ οὐσιωδῶς δὲν εἶναι παρὰ ἀγυρταῖς τοῦ ἐνὸς μέρους, πλάναις τοῦ ἄλλου μέρους, προωρισμέναις νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ ποταπὸ συμφέρον. Πῶς νὰ φύγωμε ἀπὸ τέτοια λάσπη καὶ ποῦ νὰ πάμε; Ἄν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι δὲν ἤθελε βρεθῶνται ὑποχρεωμένοι νὰ ἀπατῶν ὁ πονηρὸς τὸν ἀθῶον καὶ νὰ καταπιεθῇ ὁ τοῦ μέρους τὸν δειλὸν καὶ ὁ δυνατὸς τὸν ἀδύνατον γιὰ νὰ μποροῦν νὰ τρών καὶ νὰ πίνουν μετὰ τοὺς ἀπογόνους τῶν ἄλλων, δὲν θὰ ὑπῆρχε σήμερον τίποτα ἀπ' ὅλα αὐτὰ. Οἱ Ἀρμένιοι δὲν ἤθελε βρεθῶν στὴν περίστασιν ποῦ ἔχουν βρεθῇ, καὶ μήτε Τάταροι θὰ ἀκούστον στὸν κόσμον μήτε Λοδανῶφ ἢ Μουραβιέφ. Τὸ καλλήτερον ἐμβλημα ποῦ θὰ ἀρμόζετο στὰ βασιλικά στέμματα θὰ ἦτον ἕνα καρβέλι καὶ μιὰ μποτίλια, ἡ πρώτη πηγὴ καὶ αἰτία τῆς ὑπαρξέως τους, καὶ ἡ πρώτη πηγὴ καὶ αἰτία τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως. Ὅτι ἐμπορούσε ὅμως νὰ προστεθῇ καὶ ἕνα χοιρομέρι ἢ ἕνα κοτόπουλο στὸν σουβλί, ἢ τίποτ' ἄλλο, κατὰ ταῖς ὁρεῖας τῶν διαφόρων ἐθνῶν. Ὅλα τ' ἄλλα τὰ ἐμβλήματα, ὁμπρὸς σὲ τοῦτο, εἶναι κουταμάραις. Τί σημαίνουν π. χ. ἕνας ἀετός δικέφαλος ἢ ἕνας μονόκερος ἢ μιὰ σκαλισσοδέτα ἢ τρεῖς κρίνοι καὶ ἄλλα τέτοια; Κι' ἂν ὡς καὶ αὐτὰ ἔχουν ἕνα νόημα, τὸ νόημα τους ὅμως δὲν περικρίει μήτε πολὺ μήτε λίγο πνεῦμα, καὶ εἶναι πάντα νόημα κατώτερον, καὶ νόημα γεννημένο ἀπὸ ἕκαστον τὸ ἄλλο ποῦ εἶπα, ἐπειδὴ χωρὶς ἐκεῖνο δὲν θὰ ὑπῆρχαν μήτε τοῦτα. Πολλὰ χριστιανικὰ ἔθνη σταῖς σημαῖαις τοὺς ἔχουν τὸν σταυρόν. Ὁ σταυρὸς, στὴν τωρινὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, δὲν ἔχει καμμιὰ σημασίαν. Ὅτι ἔκαναν καλὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν μετὰ τὸ καρβέλι καὶ μετὰ τὴν μποτίλια. Κι' ὅταν συμβαίνει νὰ μιλοῦν καὶ νὰ ἀναφέρουν γιὰ συμφέροντα ἀγγλικὰ, γερμανικὰ, ρουσσικὰ κτλ. αὐτοὶ ἐννοοῦν πάντα ἀποκλειστικῶς τὰ συμφέροντα τοῦ καρβελίου καὶ τῆς μποτίλιας. Τὰ ἑθνη ποῦ ἔχουν καὶ ἑθνητικὰ ἑμβλήματα καὶ ἑθνητικὰ κέντρα ἐκείνην τὴν ἰδέαν νὰ βάλουν καὶ κανένα σχέδιον μηχανῆς ἢ ἄλλου ἐφευρέματος, κανένα ὄργανον καὶ σταυρὸν καὶ νὰ περπατοῦν μετὰ τοῦ συμβόλου καὶ τῆς σημαίας, καὶ ὡς ἂν ἦσαν κοινὸι ληστές, ταῖς ἀδικιώτεραις καὶ ἀντιχριστιανιώτεραις πράξεσι. Τὸ σύμβολον αὐτὸ τῆς εἰρήνης, τῆς ἀγάπης, τῆς παγκόσμιας ἀδελφωσύνης, σὲ πόσους τρόπους δὲν τὸ ἔχουν πομπέψῃ καὶ ἐξευτελίσει

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΕΒΔΟΜΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΣΑΒΒΑΤΗΡΙΟΥ

Ἄν ἐπρόπερσι εἶχα δώσει γνώμη ὅπως οἱ ἐ-
ξοπλισμοὶ μας εἶνε ἄχρηστοι καὶ περιττοὶ καὶ ὁ-

πώς ποτέ δεν θα παρουσιαστεί περίστασι γιὰ νὰ
 ὠφεληθούμε ἀπ' αὐτούς, τώρα ἀκόμα καλῆτερα
 τὸ πιστεύω τοῦτο, γιὰ δύο λόγους: πρῶτο, γιὰ
 τὴν ἀποδειγμένην ἀλλαγὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολι-
 τικῆς καὶ τὸ πλῆθοςμα τῆς Ρουσσίας καὶ τῆς
 Γερμανίας μὲ τὴν Τουρκία· δεύτερο, γιὰ τὴν ὑ-
 στερη διαγωγὴ τῆ δικῆ μας ὁποῦ μᾶς ἔχει ἐξου-
 τελίσει ὁμπρὸς στὰ μάτια ὅλου τοῦ κόσμου καὶ
 μᾶς ἔχει ρίξει κι' ὀπίσω μισὸν αἰῶνα. Ἀλλάζων-
 τας δρόμο κι' ἀλλάζοντας σύστημα, κάνωντας
 οἰκονομίας ἀπ' ὅλα τὰ μέρη καὶ ἀποπλίζοντες,
 μὲ τὸν καιρὸ καὶ τὴν ὑπομονὴν ἤθελε ἀναλαβώ-
 με· ὄχι ὅμως καὶ μὲ τὸ σχέδιον γιὰ νὰ κάμωμε
 πάλι τὰ ἴδια καὶ νὰ προκαλέσωμε νέον πόλεμο,
 καθὼς δὲν εἶναι δύσκολο νὰ σκέπτονται οἱ πα-
 τρώταις, ἀλλὰ μὲ τὸ σχέδιον νὰ καλοκυβερνη-
 θούμε καὶ νὰ καλοζήσωμε, καὶ μὲ τὸ σχέδιον νὰ
 δυναθούμε μὲ αὐτὸν τὸν τοῖπο νὰ ζήναποχτή-
 σωμε τὴν συμπαθεία τῆς Εὐρώπης, 'ποῦ μόνον
 ἀπὸ τὴ θέλησι αὐτῆς πρέπει νὰ ἐλπίζωμε καὶ
 νὰ κερτοῦμε τὴν ἱκανοποίησι τῶν ἐθνικῶν μας
 δικαίων πόθων ἐν μέρει ἢ καὶ καθ' ὅλοκληριαν. Τώ-
 ρα τὸ ζήτημα εἶναι ἂν θὰ παρουσιασῇ ποτὲ κι'
 ἂν θὰ παρουσιασῇ γλήγορα μιὰ εὐκαιρία γιὰ τοῦ-
 το, ἐπειδὴ σήμερὰ ὁ πολιτικὸς ὁρίζοντας δειχ-
 νει ἕναν καιρὸν ἐνάντιον καὶ φουρτουνασμένον
 γιὰ 'μᾶς καὶ γιὰ τὴ δυτικὴν Εὐρώπην. Τὸν και-
 ρὸ τὸν ἐβλέπαμε, καὶ ὅμως ἐλάβαμε τὴν τόλ-
 μη οἱ παληκαράδες κι' ἐβγήκαμε ὅσω στὰ πλα-
 τεῖα μὲ τὸ κουστοκαλὶ μας ἔχοντας καπετάνιο
 τὸν πριγκίπα Γεώργιον καὶ τιμονιέρη τὸν Βάσσο.
 Κ' ἐγυεῖαμε μὲ τοῦτο νὰ ὑποχρεώσωμε καὶ
 τοὺς ἄλλους νὰ ἔβγουν κι' αὐτοί. Ἄν δὲν ἐβου-
 λικῆσσε κι' ἂν ἐγυρίσαμε ὀπίσω μόνον χωρὶς
 ἄρμενα καὶ χωρὶς καταρτία, πρέπει νὰ εἴκαττε
 πολλὸ εὐχρηστημένοι. Ρουσία καὶ Γερμανία
 τήμερὰ ὑποστηρίζουν τὴν Τουρκία, τοῦτο εἶναι
 παραπολύ φανερό. Νὰ ὑπάρχῃ συνεννόησι μετα-
 ξὺ τῶν τριῶν γιὰ κἀνέναν σκοπὸ; ἢ μόνον με-
 ταξὺ τῆς Ρουσσίας καὶ τῆς Τουρκίας; Ἄν τὸ
 δεύτερο, ἡ πολιτικὴ τῆς Γερμανίας θὰ ἐξηγότουν
 μὲ τὸ συμφέρον ὁποῦ ἔχει νὰ κολακεύῃ τὴ
 Ρουσία γιὰ τὴν περίστασι ἐνὸς νέου πολέμου
 τῆς μὲ τὴ Γαλλία. Ἀλλὰ τὸ δεύτερο τοῦτο, κα-
 τὰ τὴ δικὴ μου γνώμη, εἶναι τὸ λιγώτερο πιθανόν.
 Αὐταῖς ἢ τρεῖς, γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρω μήτε
 Ἀουστρία μήτε Γαλλία, σχηματίζουν ἓνα δρασ-
 κοντα καὶ μιὰ λερακίαν ὄβρα ὁποῦ δὲν βρίσκε-
 ται ὁ Ἠρακλῆς γιὰ νὰ τὴν καταβάλῃ. Κι' ὅ-
 λοι οἱ ἄλλοι νὰ ἐνόονταν, καὶ πάλι ἡ ἐκβασί-
 τοῦ πολέμου θὰ ἦτον ἀμφίβολη. Ἄν οἱ ἄλλοι
 ὅμως εἶλεπαν τὸν κίνδυνον νὰ ἡνασιμᾷ, κ' ἐβλε-
 παν τὰ νυχιὰ τοῦ δρασκοντα νὰ γγίξῃ τὴ σάρκα
 τους, εἰς ἀνάγκης μὲ ἐνόονταν. Καὶ νὰ μιὰ
 πιθανὴ περίστασι τοῦ γενικοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέ-
 μου 'ποῦ ἐλέγαμε, καθὼς σήμερὰ δείχνουν τὰ
 πράγματα. Ὁ κόσμος σὲ τέτοια περίστασι θὰ
 ἦτον ἡ Ἀουστρία, καὶ τὸ πιθανώτατο θὰ τὴν
 ἐπαιρναν μαζὶ τους ἐκείνοι οἱ τρεῖς γιὰ ν' ἀσφα-
 λίσουν τὴ δουλειὰ τους. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία
 ὅπως ἂν ἐπαιρναν καὶ τὴν Ἀουστρία, τὸ ζήτημα
 θὰ ἐλυότοον ὑπὲρ ἐκείνων. Κι' ἂν οἱ στόλοι τῆς
 Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας ἐβίαζαν τὰ
 Δαρδανέλια κ' ἐμπαιναν στὸν Βόσπορον, μὲ τοῦτο
 δὲν θὰ ἐξασφαλίζαν καὶ τὴν τύχην τοῦ πολέμου,
 γιὰ τὸν ἴδιον λόγον ὁποῦ δὲν τὴν ἔχου· ἐξασφα-
 λίτει μήτε κι' ἐμεῖς μὲ τὸν βομβαρδισμὸ τῆς Πρέ-
 βεζας. Ἡ δυτικὴ Εὐρώπη, μικρὰ καὶ μεγάλα
 κράτη, ἔχει συμφέρον νὰ ᾗ· ἐνωμένη σφιχτὰ κι'
 ἔχει συμφέρον νὰ προσπαθῇ μὲ κάθε τρόπο
 καὶ μὲ κάθε θυσία νὰ πάρῃ καὶ τὴν Ἀουστρία
 μαζὶ της, ἐπειδὴ χωρὶς τὴν Ἀουστρία δὲν κα-
 ροῦθονταί τίποτα. Ἀλλὰ πῶς νὰ τὴν πάρῃ
 καὶ μὲ τί νὰ τὴν προσελκύτῃ; Ὑποσχόμενη νὰ
 τὴν ἐγκαταστήσῃ στὸν Βόσπορον. Δὲν ἤξερω μόν-
 ον ἂν ἡ Ἀουστρία, στὴν ἀμφιβολία τῆς καλῆς
 ἐκβάσεως τοῦ πολέμου, ἤθελε δεχτῇ, ἐπειδὴ εἶ-
 ναι βέβαιον ὅπως τὸ μέτρο τοῦτο τῆς δυτικῆς
 Εὐρώπης θὰ ἐπροκαλοῦσε ἕναν πόλεμον μὲ τοὺς
 τρεῖς συμμάχους. Ἄν αὐτὸ τὸ μέτρο τὸ εἶχε λά-
 βει ἡ Εὐρώπη λίγα χρόνια προητέτερα, ἡ δου-
 λειὰ θὰ ἦτον καμωμένη χωρὶς κἀνέναν κίνδυνον
 καὶ χωρὶς πόλεμον εὐρωπαϊκόν. Γιὰ τοῦτο εἶναι
 ῥῶνιμο νὰ προλαβαίνῃ τινὰς καὶ νὰ μὴ περιμέ-
 νῃ τὴν ὑστερὴν ὥρην. Ὅσο γιὰ τὴ Γαλλία, εὐ-
 κόλα θὰ τὴν ἐξεκολλώσαμε ἀπὸ τὴ Ρουσία ἐν-
 τὴς ὑπὸχρόνῃς νὰ ᾗς δώσουν τὴν Ἀλσατία
 καὶ Λορραίναν ἢ, καὶ χωρὶς αὐτὸ, νὰ τῆς δώσουν
 καὶ πρὸς βέβαιον τῆς Γουρκινῆς κυριαρχίας καὶ
 τοῦ μουσουλμανισμοῦ. Ὑποθετώντας ὅπως αὐτὰ
 εἰσυνέβαιναν κι' ὅπως ὁ πόλεμος ἐλάβαινε καλὴν
 ἐκβασιν γιὰ τὴ Δύση, δὲ ὠφελιόμαστε ἐμεῖς τί-
 ποτα. Πιστεύω πῶς θὰ ὠφελιόμαστε. Ἀλλὰ
 θὰ ὠφελιόμαστε μόνον ἂν ὡς τότες θὰ εἴχαμε

ἀλλάζει δρόμο και σύστημα. "Αν όμως ο πόλε-
 μος ελάβαινε καλήν έκβασι για τους άλλους,
 δεν υπάρχει αμφιβολία όπως όχι μόνον δεν θα
 ωρελιόμαστε, αλλά όπως ήθελε κινυνέψει και
 η ύπαρξι του μικρού μας κράτους. Δεν είναι τε-
 λείως δύσκολο να μάς έδιναν πάλε της Τουρκιάς,
 Τώρα δεν είναι παράξενο, ακούωντας με οι πα-
 τριώταις, κι' αν ως κι' αὐτοί τὰ θεωρήσουν ευ-
 κόλα και πιθανά τούτα, να πάρουν φωτιά και να
 είπουν όπως πρέπει να προετοιμαστούμε κι' έμεις
 για να δώσουμε σε μιὰ ή άλλη περίστασι απ'-
 αυτές τή μικρή μας βοήθειαι. Μή βιάζεστε κα-
 λοί πατριώταις· ή περιστάταις αὐταίς είναι πι-
 θαναίς, αλλά όχι και βέβαιαις, ως και για τόν
 λόγον όπου στην πολιτική τίποτα δεν μπορεί
 να ήναι βέβαιο και στέρεο· σήμερα είν' ένα συμ-
 φέρον, και παίζει μιὰ πολιτική αύριο παρουσι-
 αζεται άλλο συμφέρον ανώτερο, και ή πολιτική
 αλλάζει. Η αλλάχην ενός προσώπου κάποτες
 είν' άρκετή να κάμην τήν πολιτική της ημέρας
 ν' αλλάξην κι' αὐτή. Έκείνο 'που είναι βέβαιο
 και στέρεο και δεν αλλάζει είναι ή θέσι ή δική
 μας άπέναντι της Εύρώπης. Και ό λόγος είν' ά-
 πλούστατος και ρυσιικός. Έπειδή έμεις είμαστε
 εκείνοι 'που είμαστε και ή Εύρώπη είν' εκείνη
 'που είναι. Κι' όσο για τήν πρώτη περίστασι,
 'που ή Ρουσία με τους συμμάχους της να προ-
 καλέση τόν πόλεμο, και βέβαιη αν ήτουν, είναι
 άκομμη μακρυά· έπειδή αν δεν ήτουν μακρυά, δεν
 ήθελε μάς υποχρεώσει ή ενωμένη Εύρώπη να
 φύγουμε από τήν Κρήτη, και μήτε ήθελε άφήσει
 τόν 'Ετεμ να φτάση απόξω από τή Λαμία.
 Μπορεί ή Εύρώπη, καθώς είχα είπει και
 προητερα, να μη κάμην φρόνιμα άφίνοντας τόν
 καιρό να περνάη και περιμένοντας τήν ύστερη
 ώρα για να πάρη μέτρα. "Αλλά θα έχει κι' αὐ-
 τή τόν λογαριασμό της όπου έμεις δεν τονέ ξέ-
 ρουμε· μπορεί και να μη βλέπη αὐτή εκείνον τόν
 κίντυνο 'που βλέπομ' έμεις, και μπορεί να έχη
 αὐτή δικην κι' έμεις άδικην· ή μπορεί να τόν
 βλέπη παραπολυ μακρυά και για τούτο να θε-
 ωρή όπως δεν είν' ανάγκη να λάβην μέτρα και
 έκτεθῇ από τα τώρα. Όπως κι' αν ήναι, έμεις
 σήμερα, με τήν άνοησία 'που έχομε κάμην, είμα-
 στε έξαντλημένοι και είμαστε άνίκανοι να δώ-
 σουμε τήν παραμικρή βοήθειαι εάν ή περίστασι
 ήθελε παρουσιασθῇ, όχι μέσα σε ξη μήνες ή σε
 έναν χρόνο ή σε δύο, αλλά μήτε και μέσα
 σε δέκα χρόνους· κι' αν ή περίστασι δεν παρουσι-
 αστή μέσα στους δέκα χρόνους, μπορεί να μη πα-
 ρουσιαστή μήτε και μέσα στους πενήντα· και
 πάλι, αν έπαρουσιάζοτον, θα έπροσπαθούσαμε
 πρόχρηα κάτι να κάμωμε και κάτι να βοηθήσω-
 με· όχι όμως και να ετοιμαζώμαστε από τώρα
 και να υποβινώμαστε σε θυσίας και να έξαν-
 τλούμαστε, καθώς έχομε κάμην ως στα σήμερα,
 χωρίς να ξέρουμε και να είμαστε βέβαιοι μήτε
 αν ή περίστασι θα παρουσιαστεί μήτε πότε θα
 παρουσιαστεί. "Αν τουλάχιστον εξέραμε όπως
 ή δική μας βοήθειαι θα έδάραινε στη ζυγαριά
 και θα ήτουν άποτελεσματική, ύπομονή· αλλά
 μήτε αὐτό δεν είναι, και μήτε ή Εύρώπη στον
 ύπολογισμό της θα έβανε βάζι στη δική μας βο-
 ήθειαι. Και μη προετοιμαζόμενοι, και κάνοντας
 οίκονομιας, ή περίστασι, αν έπαρουσιάζοτον,
 θα μάς εύρισκε καλύτερους και δυνατότερους
 παρ' ότι αν έπροετοιμαζώμαστε από τώρα. Κι'
 όταν ή Εύρώπη ιδῇ τόν κίντυνο κι' αποφασίση
 να πάρη μέτρα και μάλιστα προσκαλέση, τότε μόνον
 θα κάμωμε καλά και φρόνιμα να προετοιμα-
 στούμε. Έμεις, και για τή γεωγραφική θέσι μας
 και για όλους τους άλλους λόγους, πρέπει να
 βαλλούμε στην ύποταγή και στη διάθεσι της
 δυτικής Εύρώπης και να εμπιστευτομε τήν τύ-
 χη μας στα χέρια της και να περιμένωμε δια-
 ταγαίς απ' αὐτή τούτη έπρεπε να ήν' ή πολιτι-
 κή μας από τόν καιρό 'που έχει συστηθῇ τὸ βα-
 σίλειο, και τούτη πολυ περισσότερο και για
 λόγους φανερούς πρέπει να ήν' από τώρα κι' όμ-
 πρως. Καθώς δείχνουν σήμερα τα πράγματα,
 αν μάς άδείαζαν τή Θεσσαλία οι Τούρκοι, κι' αν
 έστεργαν να δεχτοῦν τόν στόλο μας για τήν
 πολεμικήν άποζημίωσι, κι' έμεις υποχρεονόμαστε
 να φοπλισθοῦμε και γῆ σερνά και να ακολουθώμε
 να μένωμε άποφλισμένοι για πενήντα χρόνους,
 και ποχονόμους να περιμένωμε να χρίσθαι
 μας στα σε μόνον ώς εκείνη ή περίστασι,
 δίνοντας κι' όσας ασφάλειαι ήθελε μάς ζητη-
 σῇ· ή το πολύ, ή αν μάλιστα ήτουν ήτλη
 μέτρο ήθελε μάς εγγυηθῇ για τήν ύπαρξι και
 τήν άκεραιότητα του κράτους μας· και όλους
 αυτούς τους πενήντα χρόνους, θα ήτουν χρυσή
 δουλειά για 'μάς για όλους τους λόγους. Κι' όχι
 μόνον για πενήντα χρόνους, αλλά και για έκ-

τὸ καὶ γὰρ περισσότερους θὰ μᾶς ἐσφύρνε μιά τέτοια συνθήκη. Ἡ πιθανότης νὰ χάσωμε ἀπὸ καὶνὸ πού εἰχομε μέσα σὲ αὐτὸ τὸ διάστημα εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν πιθανότητα νὰ θυνήθωμε νὰ πάρωμε τίποτα μὲ τὸ χέρι μας. Ἐνῶ πού ἂν ἡ πολιτικαὶς περιστάσεις τὸ φέρουν κ' ἂν παρουσιασθῇ εὐκαιρία, κ' ἂν τὸ ἀξιζομε, ἡ Εὐρώπη τὸ ἴδιο θὰ μᾶς δώσει ἐκεῖνο πού θὰ κρίναι καλὸ νὰ μᾶς δώσῃ. Κι' ἂν ὡς τώρα δὲν εἴχομε θυνθῇ ποτὲ νὰ πάρωμε τίποτα μὲ τὸ χέρι μας, ἀκόμα λιγώτερο θὰ θυνθῇ μετὰ τὸ κατόπι. Ἡ δυσκολία γιὰ τοῦτο ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ εἶναι ἀκόμα καὶ θὰ ἀκολουθῇ πάντα νὰ ᾖται δυο, καὶ ἡ δυο μεγάλαις καὶ ἀνυπερβλήταις ἡ πρώτη, ὅπου εἴμαστε μικροὶ καὶ ὅλα καὶ τιποτένιοι ἡ δεύτερη, ὅπου δὲν μᾶς ἀφίνουσιν. Οἱ πατριώταις ἀποδίδουν παραδόξως τὴν κακὴν ἐκδοὺ τοῦ πολέμου ὅχι σὲ ἄλλο παρά στὰ λάθη ἢ τὴν προδοσίαν τῶν ἀρχηγῶν καὶ στὸ ὅπου δὲν εἴμαστε προετοιμασμένοι ὅσο ἔπρεπε. Δὲν ἀνοῦμαι ὅπως δὲν εἴχουν γένει λάθη καὶ δὲν ἀνοῦμαι ὅπως ἐπιχειρήσαμε πόλεμο χωρὶς νὰ εἴμαστε προετοιμασμένοι. "Ὅσο γιὰ προδοσίαις, μπορεῖ νὰ εἴχουν γένει κ' αὐταίς. Ἀλλὰ καὶ λάθη καὶ προδοσίαις ἂν δὲν εἴχαν γένει, καὶ καλὰ προετοιμασμένοι ἂν ἦθελ' εἴμαστε, καὶ παλὲ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦσαν τὸ ἴδιο, μὲ μοναχὴ τὴ διαφορά πού ἤθελε μακρύνει ἡ ἀγωνία μας κ' ὅπου ἤθελαν υποστῇ ζημίαις καὶ θυτίαις πολὺ μεγάλαις. Μὲ τὸν ἐχθρὸ μᾶς δὲν εἴμαστε ἕνας ἐναντίον ἐνός; ἡ ἐναντίον δυο, καθὼς ἦταν οἱ Γάλλοι μὲ τοὺς Γερμανούς, ἀλλὰ εἴμαστε ἕνας ἐναντίον ἐξῆ καὶ ὀχτώ. Κι' ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐφόδια τοῦ πολέμου ὁ ἐχθρὸς τὰ εἶχε μὲ τὴν ἴδιαν ἀναλογία περισσότερα ἀπὸ μᾶς. Πρόσθετε κ' ὅπου ὁ ἐχθρὸς μᾶς, ἐνῶ εἴν' ἀνδρείος καὶ εἴν' ἀτρόμητος ὅσο κ' ἐμεῖς, ἴσως καὶ περισσότερον, εἶναι συναμα καὶ ἐμπειροπόλεμος ὅσο ἐμεῖς δὲν εἴμαστε. Καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο τὸ ἐγνωρίζαμε πολὺ καλὰ, ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι τὸ εἴχουν δείξει στὸν πόλεμον τοῦ 1878. Εἶν' ἀληθινὸ ὅπως τὴν τύχην τῆς μάχης καὶ τοῦ πολέμου δὲν τὴν ἀποφασίζει πάντα ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς, κ' εἴχομε διάφορα παραδείγματα παλαιὰ καὶ νέα ὅπου στρατοὶ μικροὶ εἴχουν καταστρέψει ἢ εἴχουν αἰχμαλωτίσει ἄλλους πολὺ μεγαλύτερους, ἀλλὰ στὴν περίστασιν τὴν τωρινὴν τὴ δικήν μας, ποῖον τίτλον εἴχαμε γιὰ νὰ πιστέψωμε, καθὼς εἴχαμε πιστέψει, ἢ καὶ μόνον γιὰ νὰ ἐλπίζωμε, ὅπως θὰ εἴχαμε κ' ἐμεῖς τὴν ἴδια καλὴ τύχην γιὰ τοῦτο; Τὸν ἐχθρὸ ἐμεῖς δὲν τὸν ὑπερτερούσαμε σὲ τίποτα, μήτε εἴχαμε κινεῖν δοκιμασμένον ἄξιον ἀρχηγό, μήτε εἴχαμε προετοιμασμένον κινεῖν ἀντιφῶν ὁμοῦ, μήτε τίποτα κ' ἀφοῦ ἦσαν ἔτσι, γιὰ τὴν καλὴν τύχην καὶ λογικώτερα ἐκείνην τὴν καλὴν τύχην πού ἐλπίζαμε κ' ὅπου ὑπολογίζαμε γιὰ μᾶς, κ' ὅπου κινεῖν ποτὲ λαὸς στὸν κόσμον χωρὶς ἕναν τίτλον δὲν εἴχεν ἐλπίσει καὶ δὲν εἴχεν ὑπολογίσει, νὰ μὴ τὴν φοβηθῇ καὶ νὰ μὴ τὴν ὑπολογίσωμε γιὰ τὸν ἐχθρὸ πού εἶχε καὶ τὸν ἀριθμὸ κ' ὅλα τὰ ἄλλα μέσα περισσότερα ἀπὸ μᾶς; Ἐπειδὴ εἴχαμε κἀμὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ πιστεύωμε παρὰ ὅ,τι μᾶς ἄρесе. Εἶναι πιθανόν, εἶναι ἴσως καὶ βέβαιον, ὅπως ἂν ἐμεῖς εἴμαστε προετοιμασμένοι ὅσο ἔπρεπε κ' ἂν δὲν εἴχαν γένει καὶ τὰ λάθη ἢ ἡ προδοσίαις ὅπου ἐγένησαν, ἀφελόμενοι ἀπὸ τὰ λάθη τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἀπροετοιμασίαν τους, θὰ ἐμπαίναμε στὰ Γιάννενα καὶ θὰ ἐμπαίναμε καὶ στὴ Θεσσαλονίκην ἀλλὰ μένει τὸ ζήτημα ἂν θὰ ἐμπορούσαμε νὰ μείνωμε γιὰ πολὺν καιρὸν ἐκεῖ. "Ὅζω μόνον κ' ἂν παραδεχτοῦμε ὅπως θ' ἀκολουθοῦσαν οἱ Τούρκοι πάντα νὰ κάνουν λάθη κ' ἐμεῖς νὰ μὴ κάνωμε, κ' ὅπως θ' ἀκολουθοῦσαν πάντα ἐκεῖνοι νὰ ᾖν' ἀπροετοιμαστοὶ κ' ἐμεῖς πάντα ἔτοιμοι γιὰ νὰ τοὺς χτυπῶμε. Τὰ λάθη, λίγα ἢ πολλὰ, μικρὰ ἢ μεγάλα, δὲν μπορεῖ νὰ λείψουν ποτὲ κ' ἂν κἀνεν ὁ ἕνας, κἀνεν καὶ ὁ ἄλλος. Κάποτε εἶναι καὶ συμβάντα τῆς τύχης ὅπου τὰ ἀποδίδουμε σὲ σκέψιν κακὴν καὶ τὰ ὀνομάζωμε λάθη καὶ σφάλματα. Στὴν κοινὴν ζωὴ τὸ ἴδιο συμβαίνει. Ἐπιχειροῦμε μιά δουλειὰ ἀφοῦ πρῶτα εἴχαμε σκεφτῇ καλὰ γιὰ μέρας πολλὰς ἢ καὶ γιὰ μῆνες, καὶ εἴχαμε λογαριασμένον ὅλα τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ, ὅταν ἄξαφνα παρουσιάζεται κατὰ πού τὸ εἴχαμε λησμονήσει καὶ δὲν τὸ εἴχαμε βάλει στὸν λογαριασμὸν ἢ ὅπου ἦσαν ἀδύνατον νὰ τὰ προῖδωμε, καὶ ἡ ἐπιχείρησις καταγεί. Ἐνῶ ἀπὸ τὰ λάθη πού ἐγένησαν, τὸ σπουδαιότερον ἴσως ἦσαν καὶ ὁ διαμοιρασμὸς τῶν μικρῶν μας δυνάμεων. Τὶ ἐγυρεύαμε ἀπὸν ἑαυτοὺς; καὶ γιὰ τὴν ἡ παρρησιόσυνον ὡς κ' ἐκεῖ στὸ μέτρο τῆς ὑπερασπίσεως τῶν συνόρων; Ἄν ἦεν μέρος τοῦ στρατοῦ

τῆς Ἡπείρου τὸ εἴχαμε φέρει στὴ Θεσσαλίαν, θὰ ἐκατορθώσαμε μὲ καθε πιθανότητα νὰ βασιλεύσωμε τὸν Ἑτῆ καὶ παρατείνωμε τὴν ὑπεράσπισιν πέντε-δέκα μέρας ἀκόμα θὰ ἐξητούσαμε ἔπειτα τὴν μεσολάβησιν τῆς Εὐρώπης καὶ θὰ ἐκλειούσαμε μὴν ἐντιμὴν εἰρήνην. Τὶ ἄλλο ἐθέλωμε καὶ τὶ ἄλλο θὰ ἐμπορούσαμε νὰ ἐλπίζωμε ἀπ' αὐτό; Καὶ τὰ Γιάννενα ἂν εἴχαμε πάρει, ἔχοντας τὸν Ἑτῆ στὴ Λαρίαν ἢ καὶ στὴν Ἀθήναν, τί θὰ μᾶς ὠφελοῦσε; Ἀλλὰ φανερὸν νὰ εἴχαμε λογαριάζει ὅπως ἦσαν ἀδύνατον νὰ κατορθώσῃ ὁ Ἑτῆ νὰ ἐμῇ στὴ Θεσσαλίαν, ἐνῶ πού ἐμεῖς θὰ ἐπὶ γαίναμε καὶ στὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὅπως ἔτσι εἴχαμε λογαριάζει, τοῦτο ἀποδείχεται ἀπλῶς στατὰ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ γεγονός τοῦ πολέμου ὅπου ἐκνήρυσσε. Κι' ὡς ἄλλως; θὰ ἀσφαλίζαμε τὰ Γιάννενα ἂν δὲν ἐπὶ γαίναμε καὶ στὴν Κωνσταντινούπολιν; Εἶπα ἐκνήρυσσε, ἀλλὰ ἐλθσμένησα, καὶ ἡ λέξις μου ἐξέφυγε. Οἱ πατριώταις ἰσχυρίζονται ὅπως τὸν πόλεμον δὲν τὸν ἐκνήρυσσε ἐμεῖς, ἀλλὰ οἱ Τούρκοι. Ἐχουν μεγαλῶτατον δικαίον, καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τους εἶναι ὅλος πατριωτικὸς. Ἐμεῖς εἴχαμε στείλει τὸν Βάσσο στὴν Κρήτην γιὰ νὰ ἐγκαινιάσῃ τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν τάξιν καὶ στήσῃ τὴν σημαίαν μας καὶ λάβῃ κατοχὴν χωρὶς νὰ κηρύξωμε πόλεμον. Οἱ Τούρκοι δὲν θὰ ἦσαν ἀρμόδιοι καὶ μήτε εἴχαν κινεῖν Βάσσο νὰ στείλουν κ' ἐμποῦν ἀμέσως στὴ Θεσσαλίαν χωρὶς νὰ κηρύξουν πόλεμον μὴτ' αὐτοὶ. Ἀφοῦ δὲν ἦσαν ἀρμόδιοι καὶ δὲν εἴχαν ἐμπεῖ ἀμέσως, γιὰ τὴν νὰ θελήσουν νὰ ἐμποῦν ἔπειτα; Κι' ἐπὶ ἐπὶ τούτῳ ὁ Ἑτῆ στὰ συνόρα μας; Ἄν ἐμεῖς εἴχαμε συγκεντρώσει δυνάμεις ἐκεῖ, τοῦτο τὸ εἴχαμε κἀμὲ ἀπλῶς γιὰ τὴν ὑπεράσπισιν καὶ γιὰ τὸν φόβον μὴ οἱ Τούρκοι, καθὼς εἶναι βάρβαροι καὶ ἄδικοι, τοὺς ἐρῇ ἡ ἰδέαν νὰ τὰ περάσουν καὶ μπουν χωρὶς νὰ εἴχουν δικαίωμα καὶ χωρὶς νὰ ᾖται ἀρμόδιοι. Καὶ τὰ ἀνταρτικὰ σώματα πού εἴχαν ξεφυτρώσει στὸν Τούρκικον τόπον καὶ κοντὰ κοντὰ μὲ τὰ στρατεύματά μας ἦσαν μὴ πρόφρον τῶν Τούρκων ἀπὸ κείνας ταῖς συνειθισμέναις τους ὅπου δὲν ἔπρεπε ἡ πολιτισμένη Εὐρώπη νὰ τὴν συμπαθήσῃ κ' ὅπου στὸ κλεισμὸν τῆς εἰρήνης εἶχε χρεὸς νὰ τὴ λογαριάζῃ σὲ βάρος τους δίνοντας μας τὴν γραμμὴ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἢ καὶ τὴ Μακεδονίαν. Ἡ μὴ στοχαζόμεναι οἱ Τούρκοι, καὶ ἡ Εὐρώπη καλῇ μὲ αὐτοὺς, ὅπως εἴχουν νὰ κάμουν κ' ὅπως μιλοῦν μὲ τίποτα ζῶα ἢ μὲ τίποτα παιδιὰ; Στὴν Κωνσταντινούπολιν μὴ ἐπαύσασαι εἶναι ἀναντίρρητον ὅπως θὰ μᾶς ὠφελοῦσε σημαντικὰ, ἂν εἶχε γένει πρὶν ὁ ἐχθρὸς προφθασῇ νὰ συγκεντρώσῃ τὴν δύναμιν στὰ συνόρα μας; ἔπειτα ὅμως καὶ νὰ εἶχε γένει, μήτε αὐτὸ δὲν θὰ μᾶς ὠφελοῦσε. Κι' ὡστόσο ἐμεῖς εἴχαμε βάλει βάσιν καὶ σὲ τοῦτο, κ' ἐπεριμέναμε. Καὶ εἴχαμε βάλει βάσιν χωρὶς μήτε νὰ τὴν προσχεδιάσωμε καὶ τὴν προετοιμασώμε αὐτὴν τὴν ἐπανάστασιν, καθὼς θὰ ἦσαν ἀναγκαῖα. Καὶ νὰ τὴν προετοιμασώμε σὲ τρόπο πού νὰ εἴμαστε βέβαιοι ὅπως καὶ ἡ φωτιά θ' ἀναψῇ κ' ὅπως μήτε γλήγορα θὰ σβυστεῖ. Ἐμεῖς μήτε εἴχαμε προσχεδιάσει καὶ προετοιμασμένον, μήτε ἐμπορούσε νὰ εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τίποτα ἄλλὰ, σὰν τυχοδιώχταις τῆς κατὰ τάξεως καὶ τοῦ χειρότερου εἶδους, ἐδῶσαμε δολοφονίαν ὅχι στὸν βωμὸ τῆς πατρίδας, ἀλλὰ στὸν βωμὸ τοῦ Σατανᾶ, τὸ αἷμα τῶν ἀθῶν κ' ἐβάλαμε σὲ σοβαρὸν κίντυνον τὴν ὑπαρξὴν τοῦ κράτους, βλαίζοντες σὲ μίαν ἀπλὴν πιθανότητα πού ἀπὸ τὰ πράγματα ἀποδείχθηκε ὅπως ἦσαν καὶ πολὺ ἀπομακρυσμένη. Καὶ στὴν Ἡπείρον τί ἐβάλαμε καὶ τί ἐκατορθώσαμε; Δὲν ἐκάμαμε ἄλλο παρά πού ἐθυσιάσαμε τοὺς ἄτυχους κατοίκους τῆς Καμαρίνας καὶ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν χωριῶν, ὅπου τοὺς ὑποχρεώσαμε μὲ τὸ καλὸ καὶ μὲ τὸ κακὸ νὰ σηκωθῶν καὶ τοὺς ἀφήσαμε ἔπειτα ἐκθεμένους στὴν ἐκδικήσιν τῶν Τούρκων κ' ἐπαθαν ἐκεῖνο πού ἐπαθαν. Ἀλλὰ τί μᾶς ἐμελλε ἐμᾶς καὶ γιὰ τοῦτο; Οἱ δύστυχοι οἱ στρατιώταις μας, τὰ θύματα αὐτὰ τῆς ἐδικῆς μας μαρτίας καὶ κακοπιστίας καὶ ἀναισθησίας, πιστεύοντας ὅπως ὑπηρετοῦν τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος, ἐνῶ πού δὲν ὑπηρετοῦσαν παρά τὰ φιλόδοξα ὄνειρα λίγων τετραπλῶν ἀξίων γιὰ τὸ φρενοκομεῖο ἢ τὰ ποταπὰ συμφέροντα λίγων κερδοσκόπων, δεινὰ ἀντρεία καὶ ἀντοχὴ ἀξιοθαύμαστη, μὲ δὴν τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν καὶ τὴν γυναιὰ καὶ τὸ καὶ πού τὸν ἔδερνε, ἀπὸ φταίσματι ἀπὸ ἀναισθησίας τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχόντων. Κι' ὅπως ἐδείξαν ἀντρεία τὸ πιστεῖν ὅτι ἐκεῖνοι ἦσαν τὸ ἔθνος εἰπεῖ ἡ δικαίᾳ μας ἐφημερίδα ὅπου εἶν' ἀνέλικτος πιστεῖν, γραμμέναις ὅλας σχεδὸν ἀπὸ

ἀνθρώπους φανατισμένους καὶ ψεύταις καὶ καυχησιάρηδες, τὸ περισσότερον παιδάρια ὅπου εἴχουν εὐλαβικῶς συνεργασθῇ γιὰ τὸν σκοπὸ τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὸ εἴχουν δολοφονήσει ὅλοι οἱ ἀνταποκριταὶς τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων. Ἄν εἴχαν μυαλὸ οἱ στρατιώταις μας κ' ἂν ἐγνώριζαν ἐκεῖνο πού ἐγνώριζαν καὶ λίγοι ἀπὸ μᾶς, ὅταν τοὺς ἐστελναν νὰ πᾶν νὰ πολεμήσουν τοὺς Τούρκους, ἔπρεπε νὰ εἴχαν γυρίσει τὰ τουφέκια κατ' ἀπάνου σὲ κείνους ὅπου τοὺς ἐστελναν, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἀληθινοὶ ἐχθροὶ κ' αὐτοὶ οὐκ ὄλου τοῦ ἔθνους, καὶ ὅχι οἱ Τούρκοι. Τώρα πού ὁ λαὸς μας ἐλάβε μάθημα κ' ὅπου ἐδιδάχθηκε ἀπὸ τὴν πείραν, ἂν ἀφοῦ γένῃ εἰρήνην τύχη καὶ βρεθῇ πάλιν σ' ἀπράγματα καμμιὰ κυβερνήσι σχηματισμένη ἀπὸ τοὺς συνειθισμένους πολιτευταίς, κομματάρχαις, θὰ κἀμει καλὰ καὶ φρόνιμα, πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους κ' ὅλου τοῦ ἔθνους, νὰ μὴ τῆς δώσῃ μήτε ἕναν στρατιώτη. Κ' ἐκεῖνοι οἱ στρατιώταις ὅπου ἤθελε βρεθῶν στὴν ὑπηρεσίαν, θὰ ἐκῆσαν καλὰ νὰ φύγουν κ' ἐκεῖνοι καὶ νὰ γυρίσουν ὅλοι στὰ σπῆτικ τους καὶ στὸ ἔργο τους. Ἡ κυβερνήσις ἂς οἰκονομηθῇ μὲ τὸν ἀξιωματικὸν τοῦ στρατοῦ καὶ μὲ τοὺς ἀστυνομικοὺς κλητῆρας. Ἡ ἐφημερίδες ἀπαιτοῦν, ἀμα κλειστῇ ἡ εἰρήνη, νὰ κυττάζωμε νὰ βροῦμε καὶ νὰ δικάζωμε καὶ τιμωρῶμε τοὺς προδοταίς, τοὺς δειλοῦς, τοὺς ἀπειθαρχήσαντες, τοὺς λειποτάχταις, ὅλους ἐκεῖνους δηλ. πού θεωροῦμε ὅπως νὰ ἐστάθησαν ἡ αἰτία τῆς ἄτυχης ἐκβάσεως τοῦ πολέμου ἀλλὰ γιὰ νὰ εἴχομε τίτλον νὰ τὸ κάμωμε τοῦτο, πρέπει πρῶτα ν' ἀποδείξωμε ἐμεῖς δυο πράγματα τὸ πρῶτον, ὅπως δὲν τοὺς εἴχαμε στείλει στὸν πόλεμον ἐκείνους; νὰ σκοτωθῶν ἀπλῶς καὶ μόνον γιὰ τὸν σκοπὸ νὰ θυνθῇ νὰ γένῃ πρωθυπουργὸς ὁ Ραλλῆς; τὸ δεύτερον, ὅπως δὲν τοὺς εἴχαμε μήτε στείλει χωρὶς νὰ προνοήσωμε καὶ προβλέσωμε καλὰ καὶ ὅσο ἔπρεπε γιὰ ὅλα καὶ χωρὶς νὰ εἴχομε τοὺς λαχιστον δυο πιθανότηταις ἐναντίον μίαν ἄλλην γιὰ τὴν καλὴν ἐκδοὺ τοῦ πολέμου. Πολὺ μεγαλύτερον δικαίον θὰ εἴχαν ἐκεῖνοι νὰ ζητήσουν νὰ μᾶς δικάζουν ἐμᾶς γι' αὐτὰ πού εἶπα. Καὶ γιὰ ὅποιον κ' ἂν ἦσαν τὸ φταίξιμον τὸ δικὸν τους, δὲν εἴχουν δεῖχθῇ ὅμως ἀπάνθρωποι καὶ κακοῦργοι ἐκεῖνοι καθὼς εἴχομε δεῖχθῇ ἐμεῖς. Καὶ σὰν προδοταίς ὅλους ἂν τοὺς ἐχαρακτηρίσωμε, καὶ παλὲ μεγαλύτεροι προδοταίς τοῦ κράτους κ' ὅλου τοῦ ἔθνους εἴμαστε ἐμεῖς. Καὶ δὲν μποροῦμε λογικῶς καὶ δικαίως ν' ἀπαιτήσωμε νὰ τηροῦν πεῖθαρχίαν καὶ νὰ μᾶς ᾖται πιστοὶ ἐκεῖνοι πού εἴχουν ὅλα τὰ διδόμενα κ' εἴχουν τὴν ἀποδείξιν ὅπως εἴμαστε ἄπιστοι οἱ ἴδιοι ἐμεῖς κ' ὅπως τοὺς ἐπιβουλεύωμε. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅπως ὁ στρατὸς μας, γιὰ ὅποιον κ' ἂν ᾖσαν τὸ φταίξιμόν του, εἶναι καὶ πάρα καλὸς γιὰ τέτοιαις κυβερνήσαις. Μόνον μιά ἐξαιρέσις θὰ ᾖσαν δικήν νὰ γένῃ γιὰ κείνους τοὺς ἀξιωματικούς (καὶ εἶναι καμπόσι) πού στὴ Φιλippiνάδα κ' ἄλλοι εἴχουν λαφύραγχοι σὲ σπῆτικα Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, δίνοντας τους μὲ τοῦτο νὰ καταλάβουν τί εἶδους ἐλευθερία καὶ καλοδιοίκησι τους ἐπερίμενε ἂν τοὺς ἐπαιρναμ' ἐμεῖς. Ἐκεῖνοι πού, γιὰ τὴν θέσιν τους, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐμποδίσουν τοὺς στρατιώταις νὰ τὰ πράξουν αὐτὰ καὶ νὰ τοὺς τιμωρήσουν ἂν τὰ ἐπρατταν, ἂν ἐναντίας ἐπαραινόμενοι τοὺς στρατιώταις νὰ τὰ πράξουν μὲ τὸ παραδειγμα πού τοὺς ἔδωσαν. "Ὅζω κ' ἂν ἐννοοῦσαν ὅπως μόνον αὐτοὶ, σὰν ἀνώτεροι καὶ βαθμοφόροι, εἴχαν τὸ δικαίωμα καὶ τὸ προνόμιον. Αὐτοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ δικασθῶν καὶ τιμωρηθῶν μὲ ὅλην τὴν αὐστηρότητα. Καὶ ὅμως, δὲν εἶναι παράξενον νὰ θεωρηθῇ ὅπως αὐτοὶ εἶναι τὸ μικρότερον ἀπ' ὅλα τὰ φταίξιματα. Σὸν τόπον πού ζοῦμε, ὅλα πρέπει νὰ τὰ περιμένωμε. Ἦρθαν καὶ οἱ καυμένοι οἱ Γαριβαλδῖνοι καὶ ἄλλοι φιλέλληνες ἢ φιλελεύθεροι νὰ χύσουν τὸ αἷμα τους, καὶ τὸ ἔχυσαν, γιὰ τὸν ὑπόθεσιν μας. Ἦρθαν (τοὺς ἀχιστον οἱ μισοὶ ἀπ' αὐτοὺς) γιὰ ἕνα ἰδανικὸ πού, σὰ βάρβαροι ἐμεῖς, τοὺς τὸ ἐπαρουσίασαμε ποδοπατημένον. Αὐτοὶ βέβαια δὲν ἐγνώριζαν τί τρέχει μετὰ μᾶς δὲν ἐγνώριζαν μήτε ὅπως εἴμαστε ἀπροετοιμαστοὶ, μήτε ὅπως δὲν εἴχομε δυνάμεις, μήτε ὅπως δὲν εἴχομε ἀντρεία καὶ ἀντοχὴν. Ὁ μόνον ὅς ἐμεῖς ἔχουμε τὸ εἶδος τοῦ ἀνδρείου καὶ τὴν ἀντοχὴν καὶ τὴν ἀντρεία πού τὸν ἔδερνε, ἀπὸ φταίσματος ἀπὸ ἀναισθησίας τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχόντων. Κι' ὅπως ἐδείξαν ἀντρεία τὸ πιστεῖν ὅτι ἐκεῖνοι ἦσαν τὸ ἔθνος εἰπεῖ ἡ δικαίᾳ μας ἐφημερίδα ὅπου εἶν' ἀνέλικτος πιστεῖν, γραμμέναις ὅλας σχεδὸν ἀπὸ

ΤΑ ΚΥΒΑΤΕΙΟΣ
ΕΠΙΛΟΓΑ ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΙΡΗΝΟΗΚΗ
ΜΙΣΤΕΡΟΣ ΔΕΙΤΕΡΟΥ

νωντας με τοῦτο ὅπως ἐννοοῦμε τὴν ἀρετὴν τοὺς καὶ τῆς θυσίας τὸ μέγεθος· καὶ ὅταν ἐγύρισαν ἀπὸ τὸν πόλεμον, μὴτε καμμίαν περιπέτειαν τοὺς ἐκάμαμε μὴτε ποὺ τοὺς ἐχαιρετούσαμε, δείχνωντας καὶ με τοῦτο ὅπως γὰρ αὐτοὺς δὲν αἰσθανόμεσθα τίποτα. Πῶς τὸ δικαιολογοῦμε; Ἐχομε πλοῦσιους καὶ στὴν Ἀθῆνα καὶ σὲ ἄλλα μέρη τοῦ κράτους ἢ π' ὅπου ἐπέρασαν κἀνενὸς δὲν εἶχε εἶθι ἡ ἰδέα κἄτι νὰ τοὺς προσφέρῃ. Κι' ἂν τὸ νὰ δώσωμε χρήματα γὰρ τὸν σκοπὸ τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας; ἢ τῆς ἐτοιμασίας ἐθνικοῦ στόλου θὰ ἦσαν μωρία καὶ θὰ ἦσαν ἐγκλημα, τὸ νὰ συνδράμωμε ὁμῶς ἐκείνους τοὺς δυστυχισμένους ἀθώους, δικούς μας καὶ ξένους, ὅπου ἔχουν βάλει τὰ μεγαλύτερα ἐξόδα τοῦ πολέμου ποὺ ἐρεῖς ἐπινοήσαμε καὶ ἔχουν κινυνέψει τὴ ζωὴν τοὺς καὶ ἔχουν χύσει τὸ αἷμα τοὺς καὶ ἔχουν ἀφῆσει στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ταῖς γρηαῖς μανσάβαις καὶ ταῖς γυναικαῖς καὶ τὰ τέκνα τοὺς, θὰ ἦσαν χρέος ἀπὸ τὰ πλέον ἱερὰ.

Ὅταν ἐμπόρεσι εἶχα γράψῃ τὴ διατριβὴν ποὺ εἶχα εἰπεῖ στὴν ἀρχὴ καὶ ὅπου περκακτοῦ δημοσιεύω, δὲν ἐγνώριζα ὅπως ἡ Τουρκία βρίσκεται χωρὶς στόλο. Ἐνθυμώμενοι τὸν στόλο τοῦ Χόδερ (ἡσὰ ἐδῶ καὶ εἰσοῖς ἡ τριάντα χρόνια καὶ ἔλεγα πῶς αὐτὸς ὁ στόλος νὰ ὑπαρχῇ ἀκόμα καὶ νὰ ἦναι σὲ κατὰστασι νὰ βγῇ ὅζω. Ἀλλὰ ἡ Τουρκία, εἶδα τώρα, τὸν εἶχε ἀρῆσει νὰ σπῇ χωρὶς μὴτε νὰ φροντίσῃ σὲ αὐτὸ τὸ διάστημα νὰ φτιάξῃ κἀνέναν νέο μεγάλο πλοῖο. Ἔτσι, στὴ σημερινὴ περίστασι, χωρὶς νὰ τὸ προβλέπωμε καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐλπίζωμε, εὐρεθήκαμε ἔξωφρα μοναχοὶ καὶ ἀπόλυτοι νοικοκυραῖοι τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου, ἐλεύθεροι νὰ ταυτοποιώμε με τὰ τρία θωρακωτὰ μας καὶ με τ' ἄλλα μικρότερα πλοῖα. Δὲν εἶχε καὶ ἄδικο ἡ Τουρκία ἂν δὲν εἶχε φροντίσει νὰ ἔχῃ στόλο, ἐπειδὴ τί τὸν ἤθελε; καὶ με ποῖον ἐπεριμενε νὰ ναυμαχήσῃ; καὶ ἀπὸ ποῖον εἶχε νὰ φοβηθῇ γὰρ τὰ παραθαλάσσια τῆς; Τοῦτο ποὺ ἐμεῖς ἐκάμαμε ἦσαν μιὰ ζούρλεια καὶ ἦσαν ἓνα πρᾶγμα ποὺ κἀνένανς ἄνθρωπος, ἔχωντας τὸν κοινὸν νοῦ, θὰ ἐμπορούσε νὰ τὸ εἶχε φαντασθῇ, νὰ στείλωμε νὰ κἀμωμε ἀπόβασι στὴν Κρήτη χωρὶς ἄλλων ὑποστηρίξει καὶ νὰ προκαλέσωμε πόλεμον με τὴν Τουρκία. Κι' ὅχι μόνον ἡ ἀπόβασι στὴν Κρήτη ἦσαν ζούρλεια, ἀλλὰ ἦσαν ζούρλεια καὶ ἦσαν σπαταλῶν καὶ αὐτὸ τὸ ἀπόχρημα τῶν θωρακωτῶν καὶ τῶν τορπιλλοβόλων ὅπου λογικῶς καὶ δικαίως μὴτε τώρα μὴτε ποτὲ θὰ ἦσαν ἡ πιθανότης νὰ μᾶς χρησιμεύουν σὲ τίποτα. Μᾶς ἐχρησίμευσαν μόνον γὰρ νὰ στείλωμε τὸν Βάσσο στὴν Κρήτη καὶ γὰρ νὰ βομβαρδίσωμε τὴν Πρίβεζα, τὸν Πλαταμῶνα, ἀκόμα καὶ τοὺς Ἅγιους Σαράντες, καὶ τὸν ἀθώωτατον καὶ εὐεργετικόν Μοῦρτο, τὸν μοναχὸν λιμένα σὲ ὅλο τὸ παράλιο τῆς Ἡεῖρου καὶ τῆς Κερκύρας, ἀπὸ τὴν πόλι τῶν Κορφῶν ὡς στὴν Πρίβεζα, ὅπου τὰ πλοῖα μας, μικρὰ καὶ μεγάλα, βρίσκουν καταρῦγιο τὸν χειμῶνα ἀπὸ ταῖς κακοκαιρίαις. Ὁ Μοῦρτος εἶναι ἓνα τουρκοχωρι ποὺ μὴτε κἀστρὸ εἶχε μὴτε στρατιώταις. Μὴτε κανένα μαχαζὶ με θροαῖς γὰρ τὸν Τούρκικον στρατὸ καθὼς εἶχαν οἱ Ἅγ. Σαράντες καὶ εἶχαν εὐρεῖ αὐτὴν τὴν πρόρρασι γὰρ νὰ τοὺς βομβαρδίσωμε καὶ με τοῦτο δείξωμε τοὺς Ἀρβανίταις τὴ δύναμι καὶ τὴν παληκαριά μας. Οἱ Ἀρβανίταις ὁμῶς τὰ ἐπλερώθησαν ἐκατονταπλασια με τὴν καταστροφὴ τῶν χριστιανικῶν χωριῶν, τὸν φόνο τῶν κατοίκων, τὴ διαπάγῃ τῆς παρουσίας τοὺς, τὸ ἀτίμημα τῶν γυναικῶν τοὺς. Αὐτὸ τάχα οἱ κυβερνήταις τοῦ στόλου μας νὰ μὴ τὸ εἶχαν σκεφτεῖ καὶ νὰ μὴ τὸ εἶχαν προνοήσει; ἢ νὰ τὸ εἶχαν σκεφτεῖ καὶ νὰ ἀδιαφόρησαν, θεωρῶντας ὅπως ἡ ζημία αὐτὴ εἶναι μικρὴ καὶ τιποτένια συγκρινόμενῃ με τὸ μεγάλο ἀποτέλεσμα τοῦ βομβαρδισμοῦ ποὺ ἔχουν κάμει; Ὑστερα ἀπ' αὐτὰ τὰ κατορθώματα εἶχαν εἶθι καὶ ἐσεργιανούσαν ἐδῶ στὴ σπιενάδα. Ὁ κόσμος δὲν τοὺς ἐφώναζε Ζήτω, μὴτε καὶ τοὺς ἐσοῦριζε. Ἰσως δὲν φταῖν καὶ αὐτοὶ, ἐπειδὴ θὰ εἶχαν διαταγὰς. Τώρα ποὺ ἡ ἀποστολὴ καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ στόλου μας εἶχει τελειώσει, ἐπειδὴ ἄλλον προορισμὸ ἀπὸ ἄκρῃ δὲν εἶχε μὴτε εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ ποτὲ, θὰ ἐμπορούσαμε νὰ τὸν δώσωμε τῆς Τουρκίας γὰρ τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἂν οἱ Τούρκοι δηλ. εἶναι ἀνόητοι γὰρ νὰ θάλλουν νὰ τὸν δεχτοῦν, ὅζω μόνον καὶ ἂν τὸν ἐδέχονταν καὶ μὴν ἐγγύηται μὴ μᾶς ματαβουληθῇ εἶπει' ἀπὸ πέντε ἢ δέκα χρόνια νὰ δοκιμάσωμε νὰ κἀμωμε πάλι τὰ ἴδια καὶ βαλθοῦν αὐτοὶ σὲ νέα σκοτόματα χωρὶς καμμίαν ὠφέλειαν τοὺς. Τοῦτο ἤθελε μᾶς συμφέρῃ ὅχι μόνον ἐπειδὴ αὐτοὶ ὁ στόλος δὲν χρησιμεύει σ' ἐ-

μᾶς, ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ τῆς Τουρκίας μὴτε τώρα μὴτε ποτὲ θὰ χρησιμεύει σὲ τίποτα. Θὰ σαπῇ καὶ τοῦτος τὸν Βόσπορον καθὼς εἶχε σαπῇ καὶ ὁ ἄλλος. Ἔτσι ἐλευθερονόμαστε καὶ ἀπὸ τὰ ἐξόδα τῆς συντηρήσεώς του, ποὺ τὰ φορτόνομε τῆς Τουρκίας, καὶ μάλιστα τώρα ποὺ πρέπει καὶ εἶναι φρόνιμο νὰ κυττάζωμε νὰ κἀμωμε ἀπ' ὅλα τὰ μέρη οἰκονομίας. Τὰ τρία θωρακωτὰ μας στὴ σημερινὴ περίστασι εἶναι ὅτι γελοιώδες. Ἦταν καὶ πρῶτα, ἀλλὰ τώρα ἀκόμα περισσότερο. Καὶ θὰ μᾶς ἐνθυμῶν πάντα ταῖς ἀγριότηταις καὶ ταῖς ντροπαῖς τῶν Ἅγιων Σαράντων καὶ τοῦ Μοῦρτου. Ἀς πᾶν στὸ ἀνάθεμα, νὰ μὴ τὰ βλέπωμε. Ὡς καὶ ὁ βομβαρδισμὸς τῆς Πρίβεζας, ἦσαν ἀσκοπὸς ἀφοῦ δὲν μᾶς ἐπερίσσευσαν στρατὸς ἢ δὲν εἶχε σχεδὸν καμὸς ἀπόβασι, καὶ ὡς καὶ αὐτοὶ γὰρ ἄλλο δὲν εἶχε γέναι παρὰ γὰρ νὰ δείξωμε τάχα ὅπως κἄτι κάμωμε. Συμπᾶρα τῆς Λαμπρῆς. Εἶχε παρατηρηθῇ ἀνάμεσα ἄλλα ὅπως κἀνένανς ἀπὸ τοὺς ἡρώες τοῦ στόλου μας δὲν εἶχε σκοτωθῇ ἢ πληγωθῇ σὲ κανέναν τὸν βομβαρδισμὸ, μὴτε κανέναν πλοῖο εἶχε τραπηθεῖ. Γὰρ ὅσο ἀδείξει καὶ ἂν ἦσαν οἱ Τούρκοι, φτάνεται ἀδύνατον νὰ μὴ ἤθελε συμβεῖ καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο ἂν οἱ δικοὶ μας ἐτραβούσαν ἀπὸ ἓνα διάστημα σχετικῶς μικρὸ καὶ ἀνάλογο γὰρ νὰ μποροῦν νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα. Ἀλλ' αὐτοὶ, ἀπ' ὅτι φάνεται, τὸ πρῶτο πρᾶγμα ἐκτεταζαν νὰ ἔχουν ἀσφαλισμένο τὸ τομᾶρι τοὺς καὶ νὰ ἔχουν ἀσφαλισμένα καὶ τὰ πλοῖα, τοὺς πολυτίμους θησαυροὺς, μὴ Θεὸς φυλάξῃ πάθῃ τίποτα κἀνέναν γὰρ τοῦτο ἐχτυπούσαν ἀπὸ πολὺ μακρὰ, καὶ ἡ ζημία ποὺ ἔκαμαν στὸν ἐχθρὸν σὲ ὅλο τὸ διάστημα περὶ τοῦ ἐνὸς μηνὸς δὲν ἐστάθηκε ἀνάλογον με τὸν καιρὸ καὶ τὴ δαπάνην, καὶ ἐστάθηκε τέτοια, ποὺ τὰ κᾶστρα σήμερα, ἐξαιρουμένης ἴσως ἐκείνου τοῦ Σκαρδακίου ποὺ τὸ ἐχτυποῦσαν ἀπὸ τὸ Κεφάλι τῆς Παναγίας, εἶναι ὅλα σὲ τὴν ἰδίαν κατὰστασι ποὺ ἦσαν καὶ πρὶν τοῦ βομβαρδισμοῦ. Κι' ὅστος πόσα χρηματὰ δὲν εἶχε στοιχίσει αὐτοῖς ὁ ἀνόητος καὶ ἄσκοπος βομβαρδισμὸς! Κρίνωντας ἀπὸ τοῦτο, δὲν θὰ εἶχαμε ἄδικο νὰ συμπεράνωμε ὅπως ἂν εἶχαν οἱ Τούρκοι ἓναν στόλο ἀνάλογον, θὰ ἐπροσπαθοῦσαν οἱ δικοὶ μας με καθε τρόπο νὰ ἀποφύγουν μιὰ ναυμαχίαν, ὅχι τόσο ἀπὸ δειλία, ὅσο ἀπὸ πρόβλεψιν καὶ ἀπὸ φρονιμίδα, καὶ γὰρ νὰ μὴ τύχῃ καὶ μείνουν ἐπειτα τόσοι ἀξίωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ χωρὶς θέσι. Μόνον τοὺς Ἅγιους Σαράντες καὶ τὸν Μοῦρτο εἶχαν βομβαρδίσαι ἀπὸ σιμὰ, ἐπειδὴ ἐκεῖ δὲν εἶχαν τίποτα νὰ φοβηθῶν. Στούς Ἅγιους Σαράντες, ἔχουν καταστρέψει ὅσα μαχαζὰ ὑπῆρχαν ἐκεῖ (δύο ἢ τρία) με ἐμπορεύματα, καφίδες, ζάχαραις, ἀλεύρια, κατλ. ποὺ ἦσαν γὰρ χρῆσι καὶ Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, πρᾶξι ποὺ λίγο εἶχε συντελέσει, καθὼς τὸ εἶδαμε, γὰρ νὰ παρθῶν τὰ Γιάννενα ἢ τὸ Δεῖλινο ἢ τὸ Ἀργυρόκαστρο. Στὸν Μοῦρτο δὲν γνωρίζω ποῖα ζημία ἔχουν κάμει σὲ ἰδιώταις· ἀλλὰ ἡ ζημία ποὺ ἔχουν κάμει τῆς κυβερνήσεως δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ ἡ καταστροφὴ μᾶς ἁδειας μαπακάς ὅπου ἐχρησίμευε γὰρ τελωνεῖο. Ὡς καὶ ἀφοῦ γένῃ ἡ εἰρήνη, ἂν κἀνέναν πλοῖο μας τὸν χειμῶνα θελήσῃ νὰ τρυπώσῃ στὸν Μοῦρτο γὰρ νὰ προφυλαχτῇ, οἱ Μορτιώταις δὲν θὰ ἔχουν ἄδικο νὰ τὸ βάλουν σταῖς τουφεκιάς; καὶ τὸ ὑποχρεώσουν νὰ βγῇ πάλι ὅζω ν' ἀρμενίσῃ με κίντυνο νὰ βουλιάξῃ ἢ νὰ τσακιστῇ. Ἐδῶ δὲν ἤθελαν, εἶχαν δικαιολογηθῇ λέγωντας ὅπως πρῶτοι ἐκείνοι τοῦ Μοῦρτου εἶχαν δώσει

αἰτία με τουφεκιάς ὅπου τοὺς ἔρριξαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι πιστευτὸ, ἐπειδὴ οἱ Μορτιώταις δὲν ἦσαν καὶ τελείως ζῶα γὰρ νὰ θελήσουν νὰ προκαλέσουν μάχην με πλοῖα πολεμικὰ ποὺ καλὰ ἐγνώριζαν ὅπως θὰ ἐμπορούσαν σὲ λίγα λεπτά τῆς ὥρας νὰ κάμουν σπᾶχτη ὅλο τὸ χωριὸν τοὺς. Ἐπειτα, τί ἤθελαν τὰ πλοῖα μας νὰ περάσουν ἀπὸ σιμὰ; Ὁ πορθηδὸς σὲ κείνο τὸ μέρος εἶναι ἀρκετὰ πλατὺ, καὶ ἂν ἐπενοῦσαν ἀπὸ τὴ μέση τοῦ πορθηδοῦ, καθὼς θὰ ἦσαν τὸ φυσικόν, δὲν θὰ ἐρχοῦν ἡ ἰδέα σὲ κανέναν τοῦ Μοῦρτου νὰ τοὺς τουφεκίσῃ. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀνμᾶς δὲν οἱ δικοὶ μας, καὶ ἂν παραδειχτοῦμε ὅπως δὲν εἶχαν περάσει ἀπὸ σιμὰ με κανὸν σκοπὸ, καὶ ὅπως εἶχαν βρεθεῖ στὸν Μοῦρτο ἓνας ἢ δύο τρελλοὶ ποὺ τὸ εἶχαν κάμει τοῦτο (ἐπειδὴ μόνον ἓνας ἢ δύο τρελλοὶ θὰ ἦσαν δυνατόν νὰ τὸ εἶχαν κάμει), καὶ πάλι ἦσαν μικροπρέπειαν καὶ μωρία καὶ βαρβαρότης ἐκείνη τῶν ἐδικῶν μας νὰ θελήσουν νὰ συνερισθοῦν ἓναν ἢ δύο τρελλοὺς καὶ χάσουν τὸν καιρὸν τοὺς νὰ πάν νὰ τοὺς κυνηγήσουν, καὶ μὴ δυνατόν νὰ βροῦν ἐκείνους, ἐκδικηθῶν καὶ ξεθυμῶν ἀπᾶντος σὲ φρόνιμους καὶ σὲ ἀθώους.

N. Σ. Κ.

(ἀκολουθεῖ).

Διὰ τοὺς μεταβαλλόντας εἰς Ἀθῆνας συνιστώμεν τὰ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΛΟΥΤΡΑ

Κ. ΚΟΡΟΔΗΜΟΥ

«Ο ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ»

(παρὰ τὸν Σταθμὸν σιδηροδρόμων Ἀττικῆς Πλατεῖα «Ὁμονοίας»).

Τὰ περηνμισμένα διὰ τὴν καθαριότητα, τὴν περιποίησιν καὶ ἰδίως τὸ καθαρὸν καὶ κατάψυχρον ὕδωρ

ΛΟΥΤΡΑ ΠΑΝΤΟΕΙΔΗ

Εἰς τὸ ἐν τῇ Πύλῃ Ραϊμόνδου καὶ ἐναντι τῆς Ἐκκλησίας Ἀγίας Παρασκευῆς κείμενον οἰκοπωλεῖον τοῦ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΒΡΑΔΗ εἰδρηνται

ΟΙΝΟΙ ΓΙΝΗΣΙΟΙ καὶ

ἐκλεκτοὶ εἰς φιάλας ἐτῶν τριῶν, δύο καὶ ἐνὸς εἰς τιμὰς λίαν συγκαταβατικὰς.

Προσέλθετε καὶ δοκιμάσατε

(ἰδ.—7)

Ἡ «Ἐφημερίς τῶν Εἰδήσεων» πωλεῖται ἐν Ἀθῆναις εἰς τὰ περίπτερα τῶν Πλατειῶν «Συντάγματος» καὶ «Ὁμονοίας».

Εἰς τὸ παρὰ τὴν Πύλῃν Σπηλαίαν κείμενον Κατάστημα τοῦ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΠΟΝΑΤΗ

ΠΩΛΕΙΤΑΙ

ΚΑΦΕΣ τὴν λίτραν πρὸς Δραχ. . . 1,20

» τὴν λίτραν πρὸς Δραχ. . . 1,50

» Δ' ποιότητος ἡ λίτρα Δρ. 1,80

ΖΑΚΧΑΡΙ τὴν λίτραν πρὸς Λεπτὰ 66

ΟΡΥΖΙΟΝ Δ' ποιότητος ΚΑΚΟΒΑΤΕΙΟ

B. »

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΑΡΩΦΑ ἀριθ. 1, πρὸς Δραχ. 1,40

» 2, πρὸς Δραχ. 2,00

ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΛΗΘΟΥΡΙΟΥ